

Vergaderjaar 2019–2020

34 952

Investeren in Perspectief – Goed voor de Wereld, Goed voor Nederland

Nr. 99

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 29 november 2019

Hierbij doe ik u verslag van de economische missies en bezoeken in de eerste helft van 2019. Centraal staan economische missies en bezoeken met meereizend bedrijfsleven uit het Koninkrijk der Nederlanden, onder leiding van bewindslieden.

In deze rapportage wordt ook ingegaan op de evaluaties van de handelsmissies door RVO en de effectmeting economische missies van het CBS zoals ik u in het vooruitzicht stelde in mijn Kamerbrief «Handelsagenda: één jaar onderweg» d.d. 30 oktober jl.» (Kamerstuk 34 952, nr. 86).

Missies zijn een duidelijk zichtbaar onderdeel van een strategische, meerjarige publiek-private inzet om ondernemers internationaal te ondersteunen. Resultaten van missies variëren van het leggen van eerste contacten om een markt te verkennen tot het tekenen van contracten. «Leads, prospects, deals» staan veelal centraal.

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland evalueert alle handelsmissies die in opdracht van de RVO zijn uitgevoerd, in dit geval om de missies naar Duitsland, de VS (Silicon Valley), Vietnam, Frankrijk, Japan, Nigeria en Ierland. De resultaten vindt u in de bijgevoegde afzonderlijke *factsheets*.¹

Handelsmissies eerste helft 2019

De negen strategische markten voor het Nederlandse handelsbeleid worden in beginsel jaarlijks, en de overige top-25 markten tenminste iedere drie jaar, bezocht door een economische missie, bij voorkeur onder aanvoering van een bewindspersoon. Bij deze missies wordt ingezet op

¹ Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

versterking van MKB, vrouwelijk ondernemerschap en startups/scale-ups, waarbij verdienen met Sustainable Development Goals (SDG's) als leidraad geldt.

In de periode van januari tot en met juli 2019 zijn vanuit het kabinet de volgende prioritaire markten bezocht: Verenigde Staten, Duitsland, Japan, China, Frankrijk, Vietnam en Nigeria. Ook ging er een missie naar Ierland. Waar mogelijk werden inkomende missies benut om vervolgstappen te zetten op eerder gecreëerde kansen. Naast grootschalige, zogeheten *flagship* handelsmissies naar markten als de VS en Vietnam, en de sterk op het MKB georiënteerde Koninklijke werkbezoeken naar Duitsland, vonden ook kleinschaliger missies plaats. De missie naar Silicon Valley geeft een goed beeld van een gericht bezoek met een specifiek thema en type ondernemers. De recente Global Entrepreneurship Summit (GES) is een mooi voorbeeld van een omgekeerde handelsmissie, waarbij ons bedrijfsleven in zijn thuismarkt een plek op het wereldtoneel werd geboden.

Hieronder vindt u een korte omschrijving van de georganiseerde uitgaande missies met bewindspersonen.

Verenigde Staten – Consumer Electronics Show (CES)

Kennismaking inkomend gouverneur Michigan; kennismakingsbezoek aan jaarlijkse CES en Silicon Valley; Delegatie van 50 startups (CES)

Deze grote startup beurs, waaraan een delegatie startup bedrijven deelnam in gezelschap van de Special Envoy Startup Delta (nu TechLeap) Prins Constantijn van Oranje, is van belang voor de innovatiesamenwerking en kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven in de *automotive* industrie en de ontwikkeling van *smart mobility*. Nederland kijkt hier niet alleen naar brede economische belangen, maar ook naar de bijdrage die innovatieve tech-gerelateerde bedrijven kunnen leveren aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen (SDG 8, 9 – Tech for good). De meegereisde startups hebben overeenkomsten gesloten, waardevolle contacten gelegd en basis gelegd voor de CES in 2020. De missie werd afgesloten met een succesvol bezoek aan Silicon Valley.

Duitsland – Bremen (gelijktijdig met officieel werkbezoek van het Koninklijk paar)

Economische onderdelen en marge van het officiële werkbezoek van het koninklijk paar: deelname van 77 bedrijven uit sectoren ruimtevaart en wind-op-zee

Het economisch programma in de vrije Hanzestad Bremen vond plaats in het kader van het Koninklijke werkbezoek aan deze stad en stond in het teken van de thema's ruimtevaart en wind-op-zee (SDG's 7, 9). In totaal 77 bedrijven, voor het grootste deel vertegenwoordigers uit de windenergie-op-zee sector, namen deel. Nederland heeft profijt van de groei die de Duitse economie doormaakt en de missie heeft kansen geboden aan Nederlandse ondernemers, met als resultaat de ondertekening van drie *Letters of Intent* (LOI's) en een *Memorandum of Understanding* (MoU), die bijdragen aan de verduurzaming van deelnemende industrieën en energiebehoeftes. Daarnaast zijn vier MoU's en een *Joint Declaration* ondertekend op het gebied van bilaterale samenwerking en kennisuitwisseling op pool- en maritiem onderzoek.

Verenigde Staten – Silicon Valley (innovatie)

Innovatie missie met focus op positioneren van Nederland op smart industry: deelname van 22 bedrijven en kennisinstellingen uit sectoren artificial intelligence (AI), robotica en blockchain.

Bij deze missie lag de nadruk op het positioneren van Nederland als Europese koploper op wat in Nederland *smart industry* wordt genoemd. Hierbij werd samengewerkt met het innovatienetwerk in de VS, de RVO, en private partners als FME, Holland Robotics/Robovalley en de *Dutch Blockchain Coalition*. De timing was uitstekend. Technologieën als AI, robotica en blockchain staan op het punt om bedrijfsprocessen en precisietechnologie ingrijpend te veranderen. Het is van belang dat Nederland zich kon profileren als een belangrijke speler op deze thema's. Doordat veel kennisinstellingen zich bij de missie voegden, presenteerde Nederland in Silicon Valley een sterke afspiegeling én kopstukken van het Nederlandse AI-veld. Tijdens deze missie was ook de Special Envoy van TechLeap, Prins Constantijn van Oranje aanwezig. Meerdere programma-onderdelen stonden in het teken van MVO gerelateerde onderwerpen zoals diversiteit, inclusie en vrouwelijk ondernemerschap en het feit dat de nieuwe *smart* technologieën ook een verregaande maatschappelijke impact hebben (SDG 9, «*more inclusive, more efficient trade*»).

Vietnam

Brede uitgaande economische missie; deelname van 72 bedrijven en kennisinstellingen uit de sectoren land-en tuinbouw, water, logistiek, binnenvaart, luchtvaart, wind op zee, smart cities, mainports.

Dit bezoek aan Vietnam vond plaats op uitnodiging van de Vietnamese premier Phuc en volgde op een eerdere handelsmissie naar Vietnam in februari 2018. Als een van de gevolgen van dit bezoek zijn dit jaar verschillende tegenbezoeken aan Nederland gebracht door partijsecretarissen met aandacht voor onder meer de mainports, waterveiligheid en de zuivering van afvalwater. Het bezoek van MP Rutte heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de verdieping en verbreding van de betrekkingen met Vietnam op het gebied van water, klimaat en landbouw (SDG 2, 7, 13, 14). De missie in Vietnam was een bekrachtiging van de goede relaties tussen beide landen. De missie heeft geresulteerd in een MoU over landbouwtransitie in de Mekong Delta en heeft ruim 50 miljoen euro aan contracten opgeleverd in de land- en tuinbouwsector, circulaire economie en windenergie.

China

Op uitnodiging van de Chinese Minister-President Li Keqiang; deelname van 12 bedrijven en kennisinstellingen op gebied van ouderenzorg.

Het bezoek aan China waarbij ouderenzorg/vergrijzing het centrale thema was, was een opvolging van het bezoek vorig jaar oktober van de Chinese Minister-President Li Keqiang aan Nederland. China heeft beperkte expertise om gespecialiseerde zorg te bieden en een gebrek aan faciliteiten, zowel qua menskracht als qua fysieke faciliteiten (300 miljoen ouderen in 2025, 485 miljoen ouderen in 2050). Uit de seminars en matchmaking georganiseerd voor de bedrijven bleek de enorme interesse van Chinese bedrijven in Nederlandse kennis en expertise op het terrein van ouderenzorg (SDG 3, 11, 13). In de gesprekken is afgesproken om de samenwerking op het gebied van ouderenzorg op zowel publiek als privaat terrein te intensiveren. Dit is bekrachtigd met de ondertekening van een MoU met de Minister van Gezondheid en een MoU met de

National Development and Reform Commission (NDRC). Deze missie werd uitgevoerd voor de Task Force Health Care.

Verenigde Staten (New York innovatie)

Innovatie missie Smart Cities-conferentie; deelname van 50 bedrijven, instellingen en gemeentes uit sectoren circulaire economie, smart mobility en klimaatbestendigheid.

De *Smart Cities* conferentie in New York is sinds 2017 een van de grootste jaarlijkse activiteiten waar door het Consulaat-Generaal te New York (CGNY) aan wordt deelgenomen. De missie plus bijbehorend paviljoen op de beurs kwam tot stand in nauwe samenwerking met RVO en BZK. Nederlandse bedrijven kregen individuele matchmaking aangeboden en parallelle programma's per sector. Daarnaast hadden de bedrijven de mogelijkheid om per sector een workshop te organiseren en om in het Nederlandse paviljoen op de beurs hun product of dienst te *pitchen* voor een breed publiek. In diverse panels op de beurs zaten Nederlandse sprekers en Nederland kreeg als één van de belangrijkste sponsors van de beurs een vermelding in alle publicaties (papier en digitaal) van de *Smart Cities New York* organisatie.

Een overkoepelend thema voor NL tijdens deze conferentie was «duurzaamheid» – *smart solutions may be sustainable, but sustainable solutions are always smart*. Hiermee vulde Nederland het thema breder in dan «slechts» de technologische oplossingen en was er volop aandacht voor MVO gerelateerde onderwerpen in deze innovatie-missie (SDG 9, 12).

Frankrijk

Paris Healthcare week; deelname van 22 bedrijven en kennisinstellingen uit LSH sector.

Deze missie was gekoppeld aan de *Paris Healthcare Week*. Dit is een jaarlijkse beurs voor de *Life Sciences & Health* (LSH) sector (SDG 3) in Frankrijk, waar onder meer is gesproken over het belang en de invloed van *artificial intelligence* (AI) in de zorg. Een Nederlandse delegatie van 22 bedrijven en kennisinstellingen nam deel aan de beurs. Daaronder veel MKB-bedrijven, maar ook grote bedrijven zoals Philips. De beurs bood naast seminars, netwerk diners, en een bezoek aan een topsportinstelling de mogelijkheid om nieuwe contracten en samenwerkingsverbanden officieel vast te leggen. Ook werd de mogelijkheid onderzocht om via sport nieuwe samenwerkingen aan te gaan.

Een deel van de delegatie reisde vervolgens na de beurs door naar Lyon voor een *factfinding* missie waarbij besproken is met lokale organisaties over de kansen in de oncologie en biomed sectoren.

Duitsland-Mecklenburg-Vorpommeren (gelijktijdig met officieel werkbezoek Koninklijk paar)

Economische onderdelen en marge van het officiële werkbezoek van het koninklijk paar; deelname van 55 bedrijven uit sectoren jachtbouw, scheepsbouw en mediatechnologie (creatieve sector)

Dit Koninklijke werkbezoek was de laatste in een reeks van werkbezoeken aan de verschillende Duitse deelstaten. Tijdens deze missie werd een nieuwe impuls gegeven aan de eeuwenlange economische betrekkingen tussen Nederland en Noordoost-Duitsland. De handelsdelegatie die en marge van dit bezoek werd georganiseerd bestond uit 55 bedrijven op het gebied van scheepsbouw- en jachtbouwindustrie en mediatechnologie. In

Mecklenburg-Voorpommeren hangen de economische betrekkingen met Nederland nauw samen met de maritieme sector en de scheepsbouw en in Brandenburg is de filmindustrie van oudsher een belangrijke culturele sector. Er werden 2 contracten met betrekking tot de maritieme sector ondertekend en twee MoU's op gebied van klimaatonderzoek. Daarnaast maakten de thema's kustbescherming (met ondertekening van een Letter of Intent), energietransitie en een vitaal platteland deel uit van het werkbezoek van het Koninklijk paar.

Japan

Economische missie: deelname van 15 bedrijven op het gebied van wind op zee, digitale economie en vrouwelijk ondernemerschap

Het bezoek aan Japan combineerde deelname aan de ministeriele bijeenkomst van de G20 in Tsukuba met een economische missie aan Tokio. Aan de economische missie namen 15 bedrijven deel die al actief zijn in Japan op het gebied van wind op zee, digitale economie en vrouwelijk ondernemerschap (SDG 5,7). De economische relatie met Japan is versterkt en verbreed, met aandacht voor kansen en uitdagingen op genoemde terreinen. Tijdens het bezoek zijn vier zakelijke overeenkomsten getekend op het gebied van windenergie en *cybersecurity*. Het begin 2019 in werking getreden *Economic Partnership Agreement* (EPA) tussen Japan en de EU kan gezien worden als een belangrijke nieuwe aanjager van de verdere verdieping van de economische betrekkingen tussen Japan en Nederland.

Ierland (gelijktijdig met Staatsbezoek van het Koninklijk paar)

Economische onderdelen en marge van het staatsbezoek van het koninklijk paar; deelname van 20 bedrijven uit sectoren havenontwikkeling en maritieme infrastructuur

Parallel aan het Staatsbezoek aan Ierland vond een economische missie plaats, met als oogmerk de banden met Ierland te versterken met het oog op het post-Brexit tijdperk. Focus lag op de sectoren havenontwikkeling en maritieme infrastructuur. Gedurende de missie werden kansen geïnventariseerd voor Nederlandse bedrijven bij de verbetering en uitbreiding van Ierse havens en kansen voor Ierse bedrijven die zich in Nederland willen vestigen. Daarnaast was de missie gericht op het versterken van de banden tussen Nederlandse bedrijven en Ierse kennisinstellingen, waarbij speciale aandacht uitging naar samenwerking op het terrein van landbouw, IT en startups. Er zijn MoU's getekend gericht op havenontwikkeling, mitigatie van de impact van Brexit, cruise ontwikkeling, het stimuleren van technologische ontwikkelingen rond duurzame biobrandstoffen in Ierland en 1 contract voor een *emergency voice communication system* voor de nieuwe luchtverkeerstoren van Dublin Airport.

Nigeria

Economische missie: deelname van 34 bedrijven en kennisinstellingen op het gebied van land- en tuinbouw en sustainable cities

De handelsmissie naar Nigeria heeft bijgedragen aan de verdieping van de economische relaties op met name het vlak van land- en tuinbouw (SDG 2). Daarnaast is de basis gelegd voor het ontwikkelen van nieuwe kansen voor Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen op het terrein van de omvangrijke stedelijke ontwikkeling in Nigeria (SDG 7, 11). De missie met deelname van 34 bedrijven, drie startups en drie kennisinstel-

lingen leidde tot ondertekening van twee MoU's, tot nieuwe zakelijke contacten en kansen voor deelnemende bedrijven.

Global Entrepreneurship Summit (GES)

Inkomende missie; 1.015 ondernemers, 300 investeerders, verdeeld over vijf thema's-gezondheid, finance, agrifood, connectivity en water

Tenslotte verdient de Global Entrepreneurship Summit (GES) een speciale vermelding in deze brief. Nederland was co-gastheer van de 9e editie van deze ondernemerstop die voor het eerst in de EU werd georganiseerd en die als doel heeft het wereldwijd bevorderen van ondernemerschap. Voor Nederland was deze top een unieke kans om het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse vindingrijkheid op een wereldtoneel te positioneren en te laten zien dat ondernemers oplossingen kunnen aandragen voor actuele maatschappelijke uitdagingen, die daarmee ook economische groeikansen bieden (ondernemerschap als *force for good*).

De relatie met de VS werd versterkt door intensieve samenwerking met het Witte Huis en diverse afdelingen van de *Departments of State, Transport en Health & Human Services*, alsook USAID en NASA. De samenwerking beperkte zich niet tot de overheid en ook met Amerikaanse organisaties als CTA (de tech brancheorganisatie) en met bedrijven als Google en Silicon Valley Bank werd nauw samengewerkt.

Deelnemers werden opgeroepen om de GES aan te grijpen om een business case te maken van de maatschappelijke uitdagingen. *Women empowerment* liep van opening tot sluiting als een rode draad door de GES, evenals toegang tot kapitaal en de kansen die de industrieën van de toekomst bieden. De samenwerking met de VS is na de GES voortgezet door verschillende missies waar in de volgende rapportage dieper op zal worden ingegaan.

Over de GES werd u separaat geïnformeerd in een eerdere Kamerbrief in juni jl. (Kamerstuk 34 952, nr. 67).

Evaluaties handelsmissies (RVO) en effectmeting economische missies (CBS)

Figuur 1: evaluatie RVO missies 1^e helft 2019

Met handelsmissies worden bedrijven ondersteund bij het kennismaken met (nieuwe) markten, het opbouwen van contacten en netwerken en het

geven van een aanzet voor nieuwe contracten of uitbreiding van bestaande marktposities. Iedere keer blijkt uit de feedback van ondernemers dat missies veel opleveren, namelijk concrete deals en orders, maar vooral het leggen van een basis voor toekomstige, nieuwe overeenkomsten: «van contacten naar contracten». Uit kwalitatieve evaluaties uit enquêtes van RVO onder deelnemende bedrijven blijkt dat een meerderheid van ondernemers stelt dat zij door hun deelname aan economische missies sneller en meer resultaten kunnen boeken in het buitenland.

Door het CBS is, op initiatief van de directie Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, een kwantitatief onderzoek uitgevoerd² naar de mogelijke effecten van missies op de internationalisering van deelnemende bedrijven met behulp van de bij het CBS beschikbare microdata (van individuele bedrijven). Het onderzoek toont aan dat economische missies vooral van betekenis zijn voor bedrijven die nog niet actief zijn in het doelland van de missie. Deze bedrijven gaan vaker goederen exporteren of importeren dan bedrijven die niet meegaan op missie. Voor bedrijven die meegaan op een missie naar een land waar ze al wel actief zijn, lijkt het belang van missies op andere terreinen te liggen. De effectmeting als zodanig geeft hier verder geen inzicht in. Dit beeld kan echter worden ingevuld met de bevindingen van de eerdergenoemde kwalitatieve evaluatie van de internationale missies. Uit evaluatie handelsmissies RVO over 2018 blijkt dat 15 procent van de deelnemers op korte termijn een overeenkomst had gesloten, 40 procent verwacht om in de toekomst een zakelijk contract af te sluiten, en de overige 45 procent het belang van de missies in andere resultaten terugziet. Uit evaluatie van de RVO over missies 1e helft 2019 blijkt dat de missie zelfs bij driekwart van de deelnemers tot een (verwachte) overeenkomst leidt. Het merendeel van de bedrijven ziet een handelsmissie vooral als een gelegenheid voor hoogwaardig relatiebeheer waarmee het een bijdrage levert aan het onderhouden en uitbreiden van netwerken en het verdiepen van kennis van de lokale omstandigheden. Deelname van een bewindspersoon aan een missie is dan van extra betekenis vanwege de toegang op hoog niveau die dit mogelijk maakt.

Komend jaar zal ik deze uitkomsten in samenhang met de recente evaluatie van de economische diplomatie benutten om het instrument handelsmissies verder te versterken. Daarnaast wordt door private en publieke partners steeds beter samengewerkt om het rendement van uitgaande of inkomende missies te verhogen. De nadruk ligt daarbij op een betere voorbereiding van ondernemers op de handelsreis en een goede opvolging van alle kansen die tijdens de missie zijn geïdentificeerd.

De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
S.A.M. Kaag

---

² <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/39/effectmeting-deelnemers-aan-economische-missies>